

Dit is het levensverhaal van een landschap dat nooit af is...

De Alblasserwaard heeft een eigen karakter, een eigen ritme en een eigen geheugen. Wie naar dit gebied kijkt, ziet weilanden, molens en dijken. Onder die zichtbare laag schuilt een veel ouder verhaal. Het is een landschap dat geboren is uit veenmoeras, gevormd door mensenhanden en dat voortdurend in beweging blijft. Deze biografie volgt de Alblasserwaard als was het een mens: van haar vroegste jeugd tot haar toekomstplannen. Een levensverhaal van vallen en opstaan, van strijd en veerkracht, van aanpassingsvermogen en doorzettingskracht.

DE JEUGD VAN HET LANDSCHAP – VROEGSTE GESCHIEDENIS: TOT ± 5500 V.CHR.

Ruim 10.000 jaar geleden, aan het einde van de laatste ijstijd, verandert de wereld ingrijpend. Het wordt warmer, de gletsjers smelten, de zeespiegel stijgt. Wat nu de Alblasserwaard is, raakt overstroomd. Ter hoogte van de huidige kustlijn ontstaat een strandwal. In het gebied daarachter stijgt de waterstand. De slecht verteerde begroeiing hier vormt dikke veenpakketten en de erdoor lopende waterstromen, de latere rivieren, voeren zand en klei aan. Water wordt de oermoeder van het landschap. Het gebied is nog leeg, nat en dynamisch, een bewegend moeras.

Wanneer rond 5500 v.Chr. de eerste mensen hier verschijnen, kiezen zij geen vaste woonplaats, maar zoeken ze de hogere plekken op: de donken. Zandige, natuurlijke verhogingen die net hoog genoeg zijn om droge voeten te houden. Het leven is er niet gemakkelijk: het water bepaalt alles. Toch zetten deze vroege bewoners de eerste stappen in een gebied dat later de Alblasserwaard zou gaan heten.

Prehistorische tijd.

Uitgifte grond bij de vroegste ontginning.

HET ONTWAKEN: DE EERSTE STRUCTUREN ONTSTAAN: ROMEINSE TIJD – 13^E EEUW

In de eeuwen rond de jaartelling trekken Romeinse soldaten door het gebied. Ze laten weinig achter, maar hun aanwezigheid toont dat dit natte land geen vergeten uithoek is.

Tussen 1100 en 1250 gebeurt iets dat de geschiedenis van de Alblasserwaard voorgoed verandert: de grote ontginning. De bevolking groeit, er is behoefte aan voedsel en nieuwe akkers. Mensen graven sloten, leggen kavels aan en beginnen het water te sturen. Er ontstaat een slagenlandschap. Dit is het begin van een eeuwenlange dans tussen mens en natuur, soms harmonieus, soms vol strijd. Het nu nog aanwezige slagenlandschap ontstaat.

DE OFFICIËLE GEBOORTE VAN DE ALBLASSERWAARD: 1277

Het levensverhaal krijgt een beslissend hoofdstuk in 1277. Graaf Floris V legt vast hoe het onderhoud van de dijkkring rond de Alblasserwaard geregeld moet worden. Voor het eerst ontstaat een centrale aanpak van waterbeheer.

Er komt een gemeenschappelijke verantwoordelijkheid. Dit feit wordt gezien als de geboorteakte van de Alblasserwaard zoals wij die kennen. De bodem is vruchtbaar en zeer geschikt voor akkerbouw. De bevolking zoekt natuurlijke hoogten als donken en stroomruggen om op te bouwen of werpt woonheuvels op. Vanaf dat jaar begint een geschiedenis die gekenmerkt wordt door overstromingen, armoede, doorzettingskracht en uitvindingen. 33 overstromingen teisterden het gebied in de eeuwen erna. Soms door hoog opgestuwd smeltwater dat bij ijssdammen blijft hangen, soms door stormvloed en vanuit zee, dan weer door inundaties bij oorlogsdreigingen. Een doorgebroken dijk betekent weken- of maandenlang water op het land, verwoeste oogsten en diepe armoede. Maar steeds weer staan de inwoners op. Ze herstellen, bouwen, vernieuwen met moed. Wie hier blijft wonen, heeft een sterke wil en een taaie volksaard. Het is hun thuis.

HET WATER LEREN BEHEERSEN: 11^E – 17^E EEUW

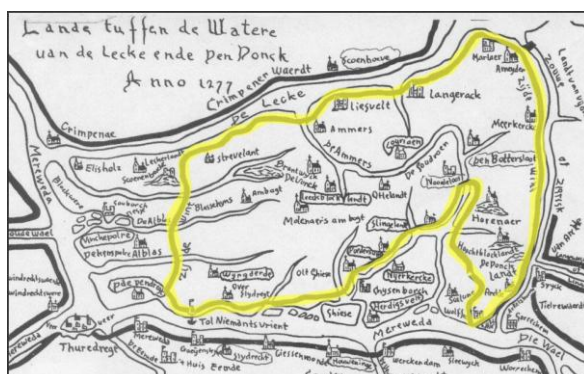
De natuurlijke afwatering gaat eeuwenlang via de Alblas en de Giessen. Maar het water laat zich niet altijd leiden. De bodem daalt en de rivierwaterstanden stijgen. In de 13^e en 14^e eeuw worden nieuwe watergangen zoals het Grote of Achterwaterschap gegraven en bestaande routes verlegd met het doel de polders in de Nederwaard en de Overwaard te ontwateren.

Het landschap wordt een werkplaats waar mens en water elkaar voortdurend beïnvloeden. Langzaam verdwijnt de akkerbouw, noodgedwongen door het stijgende water. Dan schakelen de boeren over naar een gemengd bedrijf. Uiteindelijk verdwijnt ook dat en gaan de boeren volledig over naar veeteelt.

Ingrijpendere maatregelen zijn nodig in de 15e eeuw. Dan begint een nieuwe fase: de komst van watermolens. Deze ingenieuze machines veranderen alles. Ze malen het water weg, maken land bruikbaar, vergroten de veiligheid én de welvaart. Maar ze zijn kwetsbaar. De vijf molens van Hardinxveld verdwijnen rond 1600 weer. En het molencomplex bij Ameide wordt in het rampjaar 1672 door Franse troepen verwoest en pas in 1739 herbouwd. De trend is onomkeerbaar: de Alblasserwaard is niet langer bewoonbaar zonder de inzet van molens.

Graaf Floris V.

De primaire bedijking langs de Zijdedeg en zonder de Giessen.

16^e eeuwse molen.

GROEI EN ONDERNEMERSCHAP: DE GOUDEN EEUW

In de 17^e eeuw bloeit de streek op. De kaasmakerij, het boterkarnen en de hennepeteelt zorgen voor welkome inkomsten voor de bewoners. De Reformatie die in de Alblasserwaard rond 1600 voet aan de grond krijgt, verandert het geestelijk leven.

In 1738/39 vervullen de nieuwe molens in Kinderdijk een belangrijke rol in het ontwateren van de Alblasserwaard. Nieuwe waterstaatkundige werken, zoals de Hoge Boezems van Kinderdijk (1740), zorgen voor een betere waterafvoer.

Tegen 1800, na meerdere rampen, ontstaan waterboerderijen met waterzolders en opkamers: boerderijen met verhoogde woon- en werkruimtes, waar men tijdens overstromingen kan blijven wonen. De daken van de boerderijen met een verhoogde zolder boven de stal om zoveel mogelijk het hooi droog te houden krijgen de naam kameelrugdak.

DE MODERNE TIJD BREEKT AAN: 19^E – BEGIN 20^E EEUW

De noodzaak om steeds weer nieuwe maatregelen te nemen tegen het hoge rivierwater en het hoge water in de polders houdt polderbesturen dagelijks bezig. De watersneden van 1809 en 1820 bevestigen dat. Gemalen worden groter, slimmer, krachtiger:

- 1818/19: Kanaal van Steenenhoek tussen Gorinchem en Hardinxveld.
 - 1826: Het eerste Nederlandse stoomgemaal met scheprad (Arkelse Dam).
 - 1850–1920: Coöperaties en zuivelfabrieken brengen samenwerking en versterken de boerenstand.
 - Vanaf 1860: stoom vervangt steeds vaker de wind. Op verschillende plaatsen verrijzen stoomgemalen.
- Na 1900 komt mechanisatie in het boerenbedrijf op gang. Machines vervangen de paarden. De kwaliteit van de geproduceerde zuivelproducten gaat omhoog.

De mens krijgt steeds meer gereedschap om het water te beheersen. Met de komst van stoomgemalen verdwijnen de eerste windmolens en is een polderbestuur niet langer afhankelijk van windbemaling. Rond 1920 komen de eerste dieselmolens en elektrische molens in de Alblasserwaard.

Boerderij met kameelrugdak.

Met de boerenwagen hooi binnen brengen.

Een Tiendweg.

WEDEROPBOUW EN VOORUITGANG: 1945 – 1987

Na de Tweede Wereldoorlog volgt een periode van wederopbouw en groei. Kaasmarkten, veemarkten en landbouwbedrijven vormen de ruggengraat van de streek. Industriële bedrijvigheid verbonden aan scheepvaart en baggeren aan de zuidrand van de Alblasserwaard ontwikkelt zich. In 1885 wordt de spoorlijn Dordrecht-Gorinchem geopend. In 1953 wordt een deel van de Alblasserwaard opnieuw getroffen door een overstroming. De Deltawet en dijkversterkingen volgen. Nieuwe wegen en bruggen (Alblasserdam, Vianen, Gorinchem en Papendrecht) ontsluiten het gebied.

De ruilverkaveling (1965–1987) waarbij land wordt geruimd om de landerijen bij de boerderijen te laten aansluiten, verandert het landschap drastisch: grotere percelen, betere bereikbaarheid, een open karakter. De iconische brug bij De Kikker is het sluitstuk van de ruilverkaveling, de grootste in zijn soort in Europa.

De regionale bevolking groeit en de dorpen breiden uit. Ook komt het forensisme op gang. Tal van bedrijven trekken personeel van elders aan.

Het waterbeheer wordt verder geprofessionaliseerd: rond 1970 wordt alles elektrisch. De Alblasserwaard is veiliger dan ooit en toch blijven waterschapbestuurders waakzaam. Dat is nodig laten de hoge waterstanden in 1995 zien. Er zijn ook bestuurlijke veranderingen en in 1973 worden de meer dan 40 polderbesturen opgeheven en gaan samen met de Overwaard en de Nederwaard. In 1984 worden alle waterschappen in het gebied samengevoegd tot het Hoogheemraadschap van de Alblasserwaard en de Vijfheerenlanden.

EEN GEBIED IN VERANDERING: 2000 – HEDEN

De Alblasserwaard groeit. Nieuwe woningen verrijzen, bedrijven vestigen zich langs de randen van het gebied. Om de invloed van de klimaatveranderingen voor te zijn volgen opnieuw dijk- en kadeversterkingsprojecten.

Het geheel fuseert tot Waterschap Rivierenland en daarnaast gaan de gemeentelijke overheden meer samenwerken en ondergaan veranderingen. Er ontstaat op verschillende terreinen centralisatie.

Rond 2030 zal de waterafvoer opnieuw worden gescheiden met de komst van een nieuwe Nederwaard en een nieuwe Overwaard, een echo van eeuwenoude ingrepen maar met de thans beschikbare moderne technologie.

OPNIEUW LEREN LEVEN MET HET WATER: DE TOEKOMST

Het verhaal van de Alblasserwaard is nooit af. In de komende decennia staat het gebied voor weer nieuwe uitdagingen van uiteenlopende aard:

- Een stijgende zeespiegel.
- Meer en extremere neerslag.
- Doorgaande bodemdaling door ontwatering met oxidatie van veen.
- Behoeftte aan natuur en biodiversiteit.
- Druk op de landbouw.
- Behoeftte aan nieuwe woningen.
- Nieuwe vormen van waterbeheer.

Er vinden experimenten plaats met ondergrondse drainage, plasdrasgebieden en discussies over duurzamere veeteelt. Net als in de middeleeuwen zal de mens opnieuw moeten zoeken naar evenwicht, dat een blijvend proces zal blijken.

EEN GEBIED DAT ZICHZELF TELKENS OPNIEUW UITVINDT

De Alblasserwaard is een symbool van de Nederlandse veerkracht. Het gebied leerde omgaan met natuurgeweld, ontwikkelde ingenieuze oplossingen en bouwde een samenleving op in omstandigheden die elders onmogelijk zouden lijken. Van donken tot elektrische gemalen, van houten molens tot digitale waterbeheersystemen. En nog veel meer, terwijl het wonen achter de dijken gewoon standhoudt. Alles is onderdeel van één lange biografie.

HERDENKEN

In 2027 is het 750 jaar geleden dat Floris V de fundering legde voor waterschap en waterveiligheid. Een mijlpaal om te herdenken, te vieren en vooral om verder te bouwen aan het verhaal van dit unieke landschap van de Alblasserwaard en de omgeving hiervan. Want de Alblasserwaard leeft, is een gebied met een ziel en haar biografie gaat elke dag verder. Het is een landschap met herinneringen, een lichaam dat ademt en leeft.

Het leerde zich te voegen naar water, maar ook om het water te leiden. Het groeide door rampspoed, bloeide door samenwerking en werd groot door aanpassing. Het is een biografie die 750 jaar geleden begon en die elke dag verder wordt geschreven door iedereen die hier woont, werkt, droomt en waakt.

Molencomplex Kinderdijk.

Vogelvluchtimpresie nieuw afvoerkanaal te Hardinxveld.